

لقمه حرام و آثار آن در زندگی انسان

احسان کشاورزی*^۱، محمد بهزادیان^۲، جلال الدین دانش^۳، عبدالله موسوی^۴، سعید پوش^۵،

کریم پیروزی^۶

^۱ دانشجوی دکتری تربیت بدنی، گروه فیزیولوژی ورزشی، دانشکده علوم ورزشی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران

^۲ کارشناسی ارشد، مهندسی عمران ژئوتکنیک، گروه عمران، دانشگاه آزاد اسلامی واحد دهدشت، دهدشت، ایران

^۳ کارشناسی ارشد، گروه حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی واحی یاسوج، یاسوج، ایران

^۴ کارشناسی ارشد، مهندسی سوانح طبیعی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال، تهران، ایران

^۵ کارشناسی ارشد، مهندسی hse، دانشگاه گچساران، گچساران، ایران

^۶ کارشناسی ارشد، مدیریت پیشرفت و توسعه شهری و روستایی، مدیریت دولتی، دانشگاه پیام نور مهریز، مهریز، ایران

چکیده

از دیدگاه دین اسلام، اجتناب نکردن از مال حرام مورد نکوهش بوده و حرام است، و اثرات سوئی بر جان و دل آدمی و خانواده او گذاشته و بسیاری از گناهان، ریشه در آلودگی روح آدمی دارد. همچنین، محیط در رفتار آدمی تاثیر داشته و نقش بسیار اساسی در تربیت یا تخریب شخصیت انسان دارد. علت اینکه انسان لازم است از خوردن مال حرام اجتناب کند، این است که حرام، قلب را تاریک می کند و بصیرتش را از بین می برد؛ ولی خوردن حلال سبب روشنایی و بینایی دل می شود و تاریکی یا روشنایی دل از اعتقاد قلبی پدید می آید نه از مالی که انسان به حرام یا حلال بودنش معتقد است. انسان در طول زندگی خود نیازهای مادی متعددی دارد و تأمین این نیازها غالباً توسط خود فرد امکان پذیر نیست. لذا ناچار است از دیگران بخواهد که این نیازها را برایش تأمین کنند. همین امر روابطی را در میان انسان ها به وجود می آورد که از آن به روابط اقتصادی تعبیر می شود. از آن جایی که مال حرام تأثیر فراوانی بر تمام ابعاد زندگی بشر اعم از جنبه های جسمانی و روانی وی دارد، لذا در این مقاله سعی شده که آثار مال حرام بر شخصیت و زندگی انسان بررسی شود. روش تحقیق حاضر از نوع کتابخانه ای است. در این مقاله پیامدهای مال حرام بر روی ذریه و نسل، تربیت دینی فرزندان، اخلاق، همچنین اثر آن بر رزق و عبادت مورد تحقیق قرار گرفته است. اسلام با بهره گیری از سه نظام فقهی - حقوقی، اخلاقی و نظام تشویق و تنبیه کوشیده است کسب و کار را در راستای هدف تعالی و رشد انسان و در نهایت، رسیدن به مقام جانشینی خداوند قرار دهد. در این رویکرد، کسب و کار ارزشی به فرد می بخشد و می تواند او را تا رتبه «حبیب الله» ارتقا دهد و روشن است که بر سر سفره حبیب خدا جز لقمه حلال نمی توان یافت. لقمه حرام آن چنان فرد را به قهقرا می کشاند که فرد حاضر می شود در برابر ولی خدا قد علم کند. واژه های کلیدی: لقمه حرام، اسلام، زندگی، اخلاق و نسل

مقدمه

اعتقادات مذهبی و پایبندی به احکامی که توسط شارع مقدس وضع شده است بر نگرش و رفتار انسانها تأثیر دارد و این پایبندی مذهبی بر نگرش و رفتار انسانها نسبت به مصرف مواد غذایی نیز تأثیر بسزایی خواهد داشت. زیرا نگرش و رفتار انسانها مبتنی بر باورهای مذهبی آنهاست و این نگرش، انتخاب تغذیه ای افراد را نیز جهت می دهد (قاسمی، ۱۳۸۸: ۲۴). مطالعات نشان داده است افرادی که تعهد مذهبی بیشتری دارند به موضوع حلال بودن حساسیت بیشتری دارند و برای رفع نیازهای خود به دنبال روزی و غذای حلال هستند و این تصمیم آنها برای خرید مواد غذایی و عادات غذایی تأثیرات مهمی دارد. در اسلام مفاهیم و قوانین اسلامی که از قرآن و حدیث و سیره معصومین (علیه السلام) منشاء گرفته است، منبع اصلی نیت رفتارها و عمل مسلمانان در مورد تغذیه حلال است. اغلب احکام اسلامی که مسلمانان از آن تبعیت می کنند به عاداتی تبدیل شده اند که در فعالیت های روزانه زندگی آنها وارد شده است (قاسمی، ۴۹۰ ه.ق: ۲۵).

این احکام به عنوان یکی از عواملی محسوب می شود که می تواند بر پذیرش یا عدم پذیرش غذا اثر بگذارد و یکی از مهمترین مثال ها مصرف غذای حلال است. در جوامع مذهبی، تبعیت از احکام دین یک ضرورت محسوب میشود و مصرف و پذیرش محصولات غذایی به شدت مبتنی بر احکام آن دین می باشد. تأثیر دین بر مصرف غذا به دین و حدودی که فرد از دین تفسیر و تبعیت می کند وابسته است (هاشمی علی آبادی، ۱۳۹۷: ۱۱۰).

امنیت از مقولات بسیار مهم و رایج حیات بشری از گذشته های دور تا امروز بوده که ضمن پشت سر نهادن تحولات عمده در گذر زمان، نه تنها اهمیت آن کاهش نیافته بلکه هر روز بر اهمیت آن نیز افزوده شده و ابعاد وسیع تری یافته است. خوشبختی و سعادت هر ملتی وابسته به کار و تلاش صحیح همه اقشار جامعه بوده و روزی حلال معیاری برای ارزیابی عملکرد این فعالیت ها و تلاش ها در بخشهای مختلف اجتماعی- اقتصادی است. در واقع کسب روزی در خانواده بعنوان هسته بنیادی جامعه، پیامدهای مهمی بر امنیت جامعه خواهد گذاشت. خانواده برای بقای خویش، نیازمند مال و ثروت است لذا قرآن و روایات بسیاری در باب اهمیت کار بر اساس معاش خانواده وجود دارد. اما چنین نیست که هر تلاش دنیوی ثروتی به دنبال آورد و هر ثروتی زندگی را سامان بخشد و خوشبختی به ارمغان آورد. دلیل این ادعا هم این است که چه بسیاری از خانواده ها که ثروت بسیار دارند اما عطر خوشی و راحتی نمیچشند و همواره در اضطراب و آشوبند، زیرا راه را گم کرده اند و از راه غیر الهی آسایش خویش را میجویند و چه بسیاری کسانی که به مرداب حرام افتاده اند و جان سالم بدر نبرده اند. پس چه بهتر که از ابتدا، فرهنگ پرهیز از مال حرام را سرلوحه زندگی خود نماییم.

از دیدگاه دین اسلام، اجتناب نکردن از مال حرام مورد نکوهش بوده و حرام است، و اثرات سوئی بر جان و دل آدمی و خانواده او گذاشته و بسیاری از گناهان، ریشه در آلودگی روح آدمی دارد. هم چنین، محیط در رفتار آدمی تأثیر داشته و نقش بسیار اساسی در تربیت یا تخریب شخصیت انسان دارد (غفارزاده، ۱۳۹۴: ۲۳).

اما تأثیر لقمه حرام و محیط نامساعد و فسادانگیز در حدّ زمینه و شرط است نه علت تامه؛ یعنی زمینه را برای برخی گرایش های ناروا در انسان و نسل او فراهم می کند، نه آن که از او و فرزندانش سلب اختیار کند. چه بسا فرزندی که از پدر و مادر کافر به وجود می آید، ولی راه خیر در پیش می گیرد، چون با اختیار و فطرت خویش به سوی کمال حرکت می کند. لازم به ذکر است تأثیری که حرام خواری اختیاری در روح انسان دارد بسی بیشتر از تأثیر آن در کودک و شرایط غیر اختیاری است؛ کودکانی که در خانواده ای رشد یافته اند که حرام خواری در آن رایج بوده و بعد از رشد و بلوغ با اختیار خود راه درست را انتخاب کرده در واقع مرتکب هیچ حرامی نشده اند و زمینه رشد معنوی آن ها بسی بهتر از کسانی هست که عمداً مرتکب بدست آوردن مال از راه های حرام شده اند. بنابراین لقمه حرام و... در مورد فرزند اثر وضعی دارد، اما نه به حدّی که با اراده او قابل معارضه باشد، بلکه فقط در حدّ یک زمینه است (حقی بروسوی، ۳۵۶ ه.ق: ۱۲۱).

هاشمی علی آبادی (۱۳۹۷) در مطالعه ای به بررسی ابعاد تأثیرگذاری لقمه حرام در شخصیت انسان با تأکید بر آیات و روایات پرداخت، بررسی آیات و روایات نشان می دهد که از جمله مهم ترین روزه های ورود شیطان و اخلال در شخصیت انسانی، حرام نمودن و یا حداقل شبیه دار کردن لقمه است. بنابراین انسان باید نقش لقمه را در مقایسه با سایر عوامل جدی تر بنگرد. پژوهش

حاضر در بردارنده این نتایج شد که تأثیرگذاری لقمه حرام از سه جهت در شخصیت انسان حائز اهمیت است: الف) بعد معرفتی انسان و مانعیت در شناخت صحیح؛ ب) در قلب و روان انسان به صورت تاریک شدن، مهر خوردن و حتی مرگ قلب؛ ج) در رفتار به صورت تغییر شخصیت انسانی و تبدیل آن به حیوانیت و سببیت. غفار زاده (۱۳۹۴) در مطالعه ای به تأثیر مال حرام (لقمه حرام) بر زندگی انسان از منظر آیات و روایات پرداخت و پیامدهای مال حرام بر روی ذریه و نسل، تربیت دینی فرزندان، اخلاق، همچنین اثر آن بر رزق و عبادت مورد تحقیق قرار گرفته است. مطالعه حاضر با هدف لقمه حرام و آثار آن در زندگی انسان صورت گرفته است.

تعریف مال و لقمه حرام

به تصرف غیر مجاز در اموال دیگران و سرمایه‌ای که از راه‌های مختلف غیر شرعی مانند کسب در آمدی دیگر از وقتی که به دیگران یا دولت فروخته‌ایم و در استخدام دیگری هستیم، کسب درآمد از فروش اجناسی که خرید و فروش آن‌ها خلاف شرع مقدس است مانند: فروش مشروبات الکلی، مواد مخدر، ابزار و آلات موسیقی، معامله با سرمایه مخلوط به حرام که حق تصرف در آن را نداریم، خرید و فروش اجناسی که برای سلامت جامعه مضر است و... کسب مال حرام می‌گویند که از آن به خوردن مال حرام یا همان لقمه حرام یاد می‌شود و خواه ناخواه آثاری را در پی دارد که می‌توان آن‌ها را با وضوح و تأکید قابل توجه‌ای در منابع دینی و کلام بزرگان آیین مشاهده کرد (حقی بروسوی، ۳۵۶ ه.ق: ۱۲۱).

مال حرام به سبب تاثیر شگرف منفی که در زندگی بشر دارد، یکی از مباحث مهم در فقه زندگی است. احکام بسیاری در منابع اسلامی برای تبیین این مهم وجود دارد؛ چرا که انسان باید در این حوزه بیشترین توجه و دقت را داشته باشد تا زندگی پاک و سالمی در دنیا ایجاد و مسیر کمال را به خوبی بپیماید. تحصیل مال، امری مطلوب است؛ زیرا مقتضی زندگی دنیوی و مادی آن است که انسان امکاناتی را برای آسایش خود فراهم آورد و به تامین نیازهای مادی خود بپردازد. از این‌رو در آموزه‌های اسلامی تحصیل مال مشروع و طیب همانند جهاد در راه خدا دانسته شده است؛ زیرا پاسخ‌گویی به نیازهای مادی و جنبه‌های دنیوی، امری لازم و ضروری است و انسان‌ها در سایه اقتصاد سالم، می‌تواند بسترهای رشد و کمال خود را فراهم آورند (متقی هندی و همکاران، ۱۴۰۵ ه.ق).

هرچند که کارکرد مال تنها در حوزه تغذیه خلاصه نمی‌شود، بلکه حوزه‌های دیگری از نیازهای مادی بشر را نیز دربر می‌گیرد، ولی باید توجه داشت که بخش عمده‌ای از نیازهای تغذیه انسان با فراهم آوری مال امکان‌پذیر است. بنابراین، انسان برای پاسخ‌گویی به ابتدایی‌ترین نیازهای مادی و جسمی خود نیازمند تحصیل مال است. از این‌رو خداوند، دارایی و مال را برای انسان، خیر می‌شمارد؛ زیرا خیر، آن چیزی است که انسان برای رسیدن به کمالات خود، بدان نیاز دارد و در مسیر کمال او مورد استفاده قرار می‌گیرد. مال نیز، چون جسم انسان را برای حمل روح و روان تقویت و اجازه عبودیت و عبادت را به او می‌دهد و زمینه رشد بشر را فراهم می‌آورد، به عنوان خیر تلقی و معرفی شده است (هاشمی علی آبادی، ۱۳۹۷: ۱۰۵).

۱-۱-۱- تأثیر غذا و لقمه

تا قبل از دستورات روح‌بخش اسلام و حتی پس از آن، باور نمی‌کردند که غذا علاوه بر «ویتامین» و «پروتئین»، در مسائل روحی - روانی انسان نیز تاثیر داشته باشد. با گسترش مرزهای دانش بشری، تاثیرات غذاها بر روحیات انسانی مورد توجه دانشمندان قرار گرفت. آنان باور کردند که بسیاری از پدیده‌های اخلاقی به خاطر هورمون‌هایی است که غده‌های بدن تراوش می‌کند و تراوش غده‌ها رابطه نزدیکی با تغذیه انسان دارد؛ اما هنوز به این باور نرسیده‌اند که اولاً یک لقمه نیز می‌تواند آثار خاصی را بر انسان بگذارد و ثانیاً راه بدست آوردن غذا و چگونگی تهیه آن نیز تاثیرات بسیاری را در وجود انسان برجای می‌نهد؛ در حالی که در کلمات بزرگان دین ما به جای غذا به «لقمه» تعبیر شده است که بیانگر این نکته است که اثر غذا با یک لقمه نیز منتقل می‌شود و اثر خود را بر جان و روح انسان منتقل می‌نماید. از منظر اسلام طریقه بدست آوردن مال که سرانجام به لقمه و غذا تبدیل می‌شود، از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است و عدم توجه به این امر عواقب بسیاری را به همراه دارد (غفار زاده، ۱۳۹۴: ۲۲).

در روایت است که رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) فرمود: «لَيَجِيَنَّ أَقْوَامٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَهُمْ مِنَ الْحَسَنَاتِ كَجِبَالِ تِهَامَةَ فَيُؤْمَرُ بِهِمْ إِلَى النَّارِ، فَيَقِيلُ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ! مُصَلُّونَ؟ قَالَ: كَانُوا يُصَلُّونَ وَيُصُومُونَ وَيَأْخُذُونَ وَهَذَا مِنَ اللَّيْلِ لَكِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا لَحَ لَهُمْ شَيْءٌ مِنَ الدُّنْيَا وَتَبُوا عَلَيْهِ»

۱-۱-۲- در روز قیامت اقوامی با داشتن حسنات بسیار، به اندازه کوه‌های مکه، می‌آیند و امر می‌شود که به آتش افکنده شوند. برخی به رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) عرض می‌کنند: یا رسول الله! آیا این افراد نمازگزار بودند؟ حضرت می‌فرماید: ۱-۱-۳- آری، نماز می‌خواندند، روزه می‌گرفتند و پاره‌ای از شب را به عبادت مشغول بودند؛ لکن هرگاه بر اینان چیزی از دنیا پیدا می‌شد، خود را بر آن می‌افکندند.

لقمه و غذای حلال

در تعالیم الهی لقمه حلال مقدمه عمل صالح شمرده شده است. به تعبیر دیگر، همان‌گونه که گیاه از آب بی‌نیاز نیست، و هر قدر آبی پاک‌تر باشد، آن گیاه هم پاک و میوه‌اش شیرین خواهد بود و هر قدر آبی پلید باشد، آن گیاه هم پلید و میوه آن تلخ خواهد شد، میوه عمل انسان نیز گویای نوع تغذیه او می‌باشد. اثر غذای حلال در سبکی روح، نور باطن، توجه به عبادات، و اثر غذای حرام در سنگینی، کدورت و کسالت در عبادات به خوبی مشهود است. به همین جهت در سیره رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) می‌بینیم که با دقت بسیار، چیزی را از کسی می‌پذیرفت و تا یقین به حلال بودن آن پیدا نمی‌کرد، آن را نمی‌خورد (شیخ صدوق، ۱۴۰۵ ه.ق).

لقمه و غذای حرام

چنانکه گذشت، دانشمندان به برخی از تاثیرات غذا بر روح و جسم انسان پی برده‌اند؛ اما تاثیرات بسیاری، از دید ظاهری آنان مخفی مانده است؛ چرا که هر چیزی با درک مادی انسان و آزمایشات، قابل مشاهده و بررسی نیست. یکی از این موارد، تاثیر لقمه حرام بر وجود انسان است. گرچه در دید ظاهری فرقی بین غذای حلال و حرام نیست؛ اما لقمه حرام تاثیری بر جان آدمی دارد که کشف آن از محدوده علوم ظاهری بشر خارج است، و وظیفه ادیان الهی، بیان همین امور باطنی است که در دسترس بشر نیست (متقی هندی، ۱۴۰۵ ه.ق).

اینکه حرام خوراری چه اثرات سوء بر جان و دل آدمی دارد، بحث مفصلی است؛ ولی اجمالاً باید دانست که بسیاری از گناهان، ریشه در آلودگی روح آدمی دارد و لقمه حرام، همانند آب آلوده که جسم را بیمار می‌کند، جان آدمی را آلوده می‌سازد. وقتی جان انسان آلوده گشت، نه تنها هیچ عبادت و دعایی از انسان مورد قبول واقع نمی‌شود؛ بلکه ناخواسته در سرایشی سقوط قرار می‌گیرد. امام حسین (علیه السلام) در تحلیل علل واقعه عاشورا خطاب به مردمی که در روز عاشورا به جنگ او آمده بودند و حاضر به سکوت و گوش دادن به سخنانش نبودند، می‌فرماید: «وای بر شما! چرا ساکت نمی‌شوید و سخن مرا گوش نمی‌کنید؛ در حالی که من شما را به راه هدایت دعوت می‌کنم؟ کسی که از من اطاعت کند، هدایت می‌شود و کسی که نافرمانی نماید، هلاک و کافر خواهد شد. شما مرا اطاعت نمی‌کنید، گوش به سخن من نمی‌دهید، بعد حضرت در علت این مسئله می‌فرماید: «فَقَدْ مَلَأْتُ بَطُونَكُمْ مِنَ الْحَرَامِ وَطَبَعُ عَلَيَّ قُلُوبَكُمْ»

به تحقیق که شکم‌های شما از حرام پر شده و به قلب‌های شما مهر (قساوت) زده شده است.

لقمه‌های حرام یاران یزید (که به اصطلاح مسلمان نیز بودند) باعث شد که امام معصوم (علیه السلام) و فرزندان او را تشنه به شهادت برسانند و خانواده‌اش را به اسارت بگیرند و برای این اقدام جشن و پایکوبی به راه بیاندازند. از نظر رابطه معنوی نیز آثار خوردن غذای حرام غیر قابل انکار است. غذای حرام قلب را تاریک و روح را ظلمانی می‌کند و فضائل اخلاقی را ضعیف می‌سازد.

غذای شبهه‌ناک

لقمه شبهه‌ناک مالی است که حلال و حرام بودن آن معلوم نیست. امروزه کم‌تر انسانی را می‌توان یافت که در اندیشه مال و ثروت نباشد؛ بلکه می‌توان عصر حاضر را عصر ثروت و مال‌اندوزی نامید. علاقه شدید به مال و منال، انسان‌ها را به کار دو

چندان واداشته است، تا آنجا که گاه غافل از حلال و حرام بودن مال، تنها در پی به دست آوردن آن می‌دوند و گاه در شک میان حلال و حرام، علاقه و عشق ثروت آنان را به خود جذب می‌نماید. این مطلب همان پیشگویی رسول مکرم اسلام (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) است که می‌فرماید: «لَيَأْتِيَنَّ عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ لَا يُبَالِي الْمَرْءُ بِمَا أَخَذَ الْمَالُ أَمِنْ حَلَالٍ أَمْ مِنْ حَرَامٍ؛ برای مردم زمانی فرا می‌رسد که برای آنان تفاوتی نمی‌کند که مال را از کجا به دست آورده‌اند، آیا از حلال است یا حرام. دستور اسلام این است که انسان مسلمان به مال یا غذای شبهه‌ناک نزدیک نشود؛ چرا که نزدیک شدن به پرتگاه معصیت و حرام، احتمال پرت شدن را افزایش می‌دهد و این تعبیر رسول خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) است که می‌فرماید: «مَنْ وَقَعَ فِي الشُّبُهَاتِ، وَقَعَ فِي الْحَرَامِ كَالرَّاعِي حَوْلَ الْحِمَى يُوشِكُ أَنْ يَقَعَ فِيهِ أَلَّا إِنَّ لِكُلِّ مَلِكٍ حِمًى وَإِنَّ لِلَّهِ تَعَالَى مَحَارِمَهُ؛ هر که در چیزهای شبهه‌ناک افتد، (ناخواسته) در حرام خواهد افتاد، همانند چوپانی که در اطراف قُرُق، گوسفند بچراند (که هر آینه) بیم می‌رود که در قرق افتد. بدانید که هر پادشاهی قرقی دارد و قرق خداوند در زمین محرمات اوست. امام صادق (علیه‌السلام) می‌فرماید: أَوْرَعُ النَّاسِ مَنْ وَقَعَ عِنْدَ الشُّبُهَةِ؛ پرهیزکارترین مردم کسی است که در کنار امور شبهه‌ناک (که معلوم نیست حلال است یا حرام) توقف نماید.

۱-۴- آثار لقمه حرام

۱-۱-۵- آثار فردی

کسب مال حرام و دوری نکردن از آن، باعث هلاکت انسان می‌شود؛ چنانکه بسیاری از افراد به سبب آلوده شدن به آن، از سعادت محروم شده و توفیق رسیدن به درجات کمال را پیدا نکرده‌اند، در نتیجه به نکبت‌های دنیا و آخرت دچار شده‌اند. قطعاً در مسیر زندگی به افراد بسیاری برخورده‌ایم که از همه نظر مورد تایید همه مردم بوده‌اند؛ اما به ناگاه مسیر زندگی‌شان عوض شده و انگشت تعجب را بر دهان همه گذارده‌اند. اگر به درستی زندگی این افراد بررسی شود، به خوبی رد پای مال حرام مشاهده می‌گردد. به همین خاطر است که لقمان حکیم در لابلای وصایای خویش به فرزندش می‌فرماید: «يَا بُنَيَّ! اِعْلَمْ أَنِّي خَدَمْتُ أَرْبَعِمَائَةَ نَبِيٍّ وَ أَخَذْتُ مِنْ كَلَامِهِمْ أَرْبَعَ كَلِمَاتٍ وَ هِيَ: إِذَا كُنْتَ فِي الصَّلَاةِ فَاحْفَظْ قَلْبَكَ، وَ إِذَا كُنْتَ عَلَى الْمَائِدَةِ فَاحْفَظْ حَلْقَكَ، وَ إِذَا كُنْتَ فِي بَيْتِ الْغَيْرِ فَاحْفَظْ عَيْنَكَ، وَ إِذَا كُنْتَ بَيْنَ الْخَلْقِ فَاحْفَظْ لِسَانَكَ؛ پسر جان! بدان که من چهار صد پیغمبر را خدمت کردم و از سخنان آنان چهار جمله انتخاب کردم: ۱. در حال نماز دلت را نگاه‌دار (و با حضور قلب باش). ۲. سر سفره مواظب گلویت باش. ۳. در خانه مردم چشمت را نگاه‌دار. ۴. میان مردم زبانت را حفظ کن (محمّدی ری شهری، ۱۴۱۶ ه.ق).

معنای این کلام، حفاظت از حلق به معنای نخوردن لقمه بزرگ یا گیر کردن استخوان نیست؛ بلکه این وصیت که از لابلای معاشرت با چهار صد نبی الهی به دست آمده گویای این نکته است که نباید اجازه داد هر لقمه‌ای از گلولی فرد مسلمان رد شود و به گوشت و خون تبدیل شود (هاشمی علی آبادی، ۱۳۹۷: ۱۲). در سخنان اولیای دین: عدم استجاب دعا، عدم قبولی اعمال، سیاهی دل، لعن فرشتگان و عدم شفاعت اهل بیت (علیهم‌السلام) از جمله آثار لقمه حرام است (غفارزاده، ۱۳۹۷: ۱۵). ابی‌العباس مکبر روایت می‌کند که: «در محضر امام باقر (علیه‌السلام) شرفیاب بودم که مردی به نام ابو ایمن حضور آن حضرت رسید و گفت: ای ابا جعفر! مردم مغرور شده و مدعی هستند که برای امت، شفاعت پیغمبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) کافی است. حضرت سخت متغیر و خشمگین شد، به طوری که آثار غضب از چهره مبارکش هویدا گشت و فرمود: وای بر تو ای ابا ایمن! چگونه این مردم فکر می‌کنند که (اگر) مرتکب هر منکری شده و شهوات خود را انجام دهند و هر لقمه حرامی را خورده و دست‌درازی به اموال و نوامیس دیگران بکنند، (باز می‌توانند) چشم به شفاعت پیغمبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) داشته باشند؟ همچنین علاوه بر آنکه مال حرام به معنی شریک نمودن شیطان در آن است. عیاشی نقل می‌نماید که امام باقر (علیه‌السلام) فرمود: «مَا كَانَ مِنْ مَالٍ حَرَامٍ فَهُوَ شَرُّ الشَّيْطَانِ. هر چیزی که از مال حرام به دست آید، شیطان در آن شریک است و موجب عذاب الهی می‌شود، بر فرزندان و نسل‌های بعد نیز تاثیر می‌گذارد. امام صادق (علیه‌السلام) درباره تاثیر لقمه حرام بر فرزندان می‌فرماید: كَسَبَ الْحَرَامِ يَبِينُ فِي الدَّرِيَّةِ؛

آثار کسب حرام در نسل‌های بعد آشکار می‌شود، رسول خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) فرمودند: کسی که از غیر حلال کسب مال کند، آن مال، توشه او به سوی جهنم است.

آن حضرت فرمودند: همانا برای خدا فرشته‌ای بر بیت‌المقدس است که هر شامگاه ندا می‌دهد: هر کس حرامی بخورد از او نه عمل مستحبی قبول می‌شود و نه عمل واجب.

۳. امام صادق (علیه‌السلام) می‌فرمایند: «کسب حرام، پیامدش در اولاد انسان آشکار می‌شود (محمدی ری شهری، ۱۴۱۶ ه.ق.).

کم ارزش شدن نماز

نماز ستون دین و وسیله قبولی همه اعمال ما نزد خداوند باری تعالی است که در حدیث شریفی از امام محمد باقر (علیه‌السلام) آمده است که می‌فرمایند: «إِنَّ أَوَّلَ مَا يُحَاسِبُ بِهِ الْعَبْدُ الصَّلَاةَ فَإِنْ قُبِلَتْ قُبِلَ مَا سَوَّاهَا» اولین چیزی که (در روز قیامت) از بنده مورد حسابرسی قرار می‌گیرد، نماز است. اگر نماز پذیرفته شود، مابقی (اعمال) نیز پذیرفته می‌شود.

و امام صادق (علیه‌السلام) نیز در روایتی می‌فرمایند: «أَوَّلُ مَا يُحَاسِبُ بِهِ الْعَبْدُ الصَّلَاةَ، فَإِنْ قُبِلَتْ قُبِلَ سَائِرُ عَمَلِهِ، وَإِذَا رُدَّتْ رُدَّ عَلَيْهِ سَائِرُ عَمَلِهِ» نخستین چیزی که از بنده حسابرسی می‌شود نماز است، پس اگر نماز پذیرفته شد اعمال دیگرش نیز پذیرفته می‌شود، چنانچه نمازش رد شود بقیه اعمال او هم قبول نخواهد شد (گوهری، ۱۳۷۷: ۱۵).

اثر لقمه حرام در نسل

استفاده از مال و لقمه حرام تا به اندازه ای شوم و دردناک است که اثر وضعی آن نه تنها بر روح افراد بلکه نسل‌های آینده را نیز تحت تأثیر خود قرار می‌دهد؛ کما اینکه در روایتی از امام صادق (علیه‌السلام) این چنین نقل شده است: «كَسْبُ الْحَرَامِ يُبَيِّنُ فِي الدَّرَجَةِ؛ آثار کسب حرام در نسل آدمی آشکار می‌شود.» حال اگر کسی این اشکال را وارد کند که نسل‌های بعدی چرا گرفتار در مجازات پدران خود شوند؟ در جواب باید گفت اثر لقمه حرام را در زندگی می‌بایست همانند تأثیر بعضی از مواد مضر و خطرناک میکروبی و حتی هسته ای دانست که نه تنها خود شخص بلکه نسل‌های بعدی را نیز دست خوش تبعات مخرب و مسموم خود قرار می‌دهند؛ همان طور که افرادی که در معرض تشعشعات هسته ای قرار دارند تا نسل‌های بعدی گرفتار آثار و تبعات تشعشعات هسته‌ای هستند (خزئیة الجواهر، ۱۳۰۲ ه.ق.).

لقمه حرام نیز نسل‌ها را دستخوش گرفتاری قرار می‌دهند. البته این موضوع در خصوص لقمه حلال به نوعی دیگر خود نمایی می‌کند، به این صورت که نسل‌های آینده برای دستیابی به کمالات معنوی با مشکلات و سختی‌هایی فراوانی مواجه هستند، ولی این مطلب به معنای دور شدن از رحمت الهی و یا مجبور بودن به انجام گناه در زندگی نیست (مرادی و همکاران، ۱۳۹۶: ۲۰).

از آیات و روایات استفاده می‌شود که اگر بخواهیم فرزندان سالم، متدین، خوش‌خلق و... داشته باشیم، ابتدا باید منبع اقتصادی نیازهای زندگی، حلال باشد و از لقمه حرام پرهیز شود تا تعلیم و تربیت اثر گذار باشد. لازم به ذکر است تأثیری که حرام‌خواری اختیاری در روح انسان دارد بسی بیشتر از اثر وضعی آن در کودک و شرایط غیر اختیاری است؛ خوردن غذای حرام برای کودک اساساً نمی‌تواند اختیاری باشد و مستوجب عذاب نیست، اما زمینه رشد معنوی را کمتر خواهد کرد. کودکانی که در خانواده‌ای رشد یافته‌اند که حرام‌خواری در آن رایج بوده و بعد از رشد و بلوغ با اختیار خود راه درست را انتخاب کرده و رو به استفاده از مال حلال آورده‌اند، در واقع مرتکب هیچ حرامی نشده‌اند و زمینه رشد معنوی آن‌ها بسی بهتر از کسانی است که عمداً مرتکب به دست آوردن مال از راه‌های حرام شده‌اند. بله، اثر وضعی این لقمه حرام در مورد فرزندان هم بی‌تأثیر نیست، اما نه به حدی که با اراده او قابل معارضه باشد، بلکه فقط در حدّ یک زمینه است. پس، اگر برخی با وجود خوردن مال حرام عاقبت نیکو داشته و از صالحین شدند، به خاطر این است که، تأثیر لقمه حرام در حدّ زمینه و شرط است نه علت تامه (همان، ۳۲).

۱-۶-۱- بنا بر این، کسب حرام، زمینه را برای برخی گرایش‌های ناروا در شخص حرام‌خوار و نسل او فراهم می‌کند و نمی‌توان منکر این مطلب بود، ولی نه آن‌که از او و فرزندانش سلب اختیار کند. چه بسا فرزندی که از پدر و مادر کافر به وجود می‌آید، ولی راه خیر در پیش می‌گیرد؛ چون انسان می‌تواند با اختیار و معرفت خویش این نقیصه را جبران کند، و وقتی پی به حرمت

مال خود برد، توبه کرده و اگر حقی از مردم دارد، آن را ادا کرده و با کسب حلال رستگار شده و در زمره افراد صالح و نیکوکار قرار گیرند (غفارزاده، ۱۳۹۴: ۵).

۱-۱-۷- آیت الله وحید بهبهانی ضمن نکوهش کسب مال حرام به تأثیر آن در نسل آدمی اشاره می کند و آن را ریشه بسیاری از فتنه ها در جوامع بشری می داند. از اخبار ظاهر می شود که کسب حرام بدترین چیز است و وارد شده که کسب حرام بر ذریه و نسل ظاهر می شود، یعنی لقمه های حرام خورده می شود و فرزندها از لقمه حرام به هم می رسند، که غیر جهنم جایی برای آن نمی توان باشد و فتنه هایی همچون قتل نفس، غارت شدن اموال و بی سیرت شدن عرفها و ناموسها و اسیر شدن عیال و اطفال و خراب شدن شهرها همه از حقوق ناس و تحصیل اموال ایشان به غیر وجه حلال است (حقی بروسوی، ۱۳۰۲ ه.ق).

۱-۱-۸- تأثیر لقمه حرام بر اخلاق

۱-۱-۹- لقمه حرام که همان حرام خواری است تأثیر بسیار سویی بر اخلاق می گذارد و راه خیر و سعادت را می بندد در روایات و منابع اسلامی هم به این مضمون اشاره بسیار شده است و خوردن لقمه حرام اثر سوئی بر رفتارهای ارزشی می گذارد و موجب می شود که شخص اخلاقیات را زیر پا گذارد. حرام خواری آنچنان تأثیری بر روح و روان آدمی می گذارد که گویی گوش ها را سنگین و قلب ها را سخت می کند. از قدیم الایام تأثیر غذاها بر روحیات اخلاق انسانی مورد توجه دانشمندان بوده است و حتی این مطلب جزء فرهنگ توده های مردم شده و مردم خواست خون خواری را مایه قساوت و سنگدلی می شمردند و معتقد بودند که عقل سالم در بدن سالم است. خوردن مال حرام سبب تیرگی آئینه دل و نفوذ اخلاق رذیله و فاصله گرفتن با فضائل اخلاقی است (فجر، ۱۳۸۹: ۵).

۱-۱-۱۰- تأثیر لقمه حرام در عاقبت انسان

در نظام هستی، هر کاری اثری بر جای می گذارد؛ هر چند در مواردی نتوان این تاثیر را با چشم ظاهری دید. یکی از این موارد، تاثیر لقمه حرام بر شخصیت و روح انسان است. از دید ظاهری فرقی بین غذای حلال و حرام نیست، ولی لقمه حرام تأثیری بر جان و شخصیت آدمی دارد که کشف آن از محدوده علوم ظاهری بشر خارج است. از نگاه دین اسلام و عقل سلیم آدمی، دوری نکردن از مال حرام در نیازهای مادی زندگی مورد نکوهش بوده و حرام است، و اثرات سوئی بر جان و دل انسان گذاشته و بسیاری از گناهان، ریشه در آلودگی روح آدمی دارد و لقمه حرام مثل آب آلوده که جسم را بیمار می سازد جان آدمی را آلوده می کند. قرآن کریم می فرماید: *وَ لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ وَ تَدُلُّوْا بِهَا إِلَى الْحُكْمِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِّنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْأَثَمِ وَ أَنْتُمْ تَعْلَمُونَ*؛

نتیجه گیری

دستورات و احکام الهی، بایدها و نبایدها، واجبات و محرمات در ادیان الهی، همه برای سلامت، رشد، تکامل و سعادت دنیا و آخرت انسان است و یکی از این بایدها و نبایدها رعایت حلال و حرام در تغذیه است که اثرات مهمی بر رفتار و در نتیجه بر آخرت انسان دارد. در جهان هستی عوامل بسیاری بر یکدیگر اثر می گذارند، هر چند که در مواردی آثار آن قابل رؤیت نباشد. یکی از این موارد تأثیر لقمه حلال و حرام بر انسان است. از نظر ظاهری و علوم تجربی موجود (علم تغذیه) فرقی بین غذای حلال و حرام وجود ندارد. مثلاً بین گوشت و یا تخم پرندگان حلال گوشت و حرام گوشت فرقی وجود ندارد. اما بر اساس منابع دینی اثرات وضعی آنها بر انسان با یکدیگر متفاوت است و کشف آن از حیطه علوم تجربی موجود خارج است و وظیفه دین الهی، پیامبران و ائمه اطهار (س) است که بشر را از آنها آگاه نمایند. زیرا حرام خواری جان و دل و رفتار انسان را آلوده می سازد و اعتقاد به این موضوع و رعایت آن به شکل فردی و اجتماعی بسیار با اهمیت است. رعایت حلال و حرام در میان مردم یک جامعه یکی از شاخصه های سلامت رفتاری و دینی آن جامعه می باشد که زیر بنای آن آگاهی، نگرش مثبت و اعتقاد به اصول و مبانی دینی است.

با مروری بر آیات و احادیث متوجه می شویم که اکثر آیات و روایات مربوط به حرمت ربا یا غذای حلال و حرام به طور مرتب در کتب و نشریات دینی بیان شده و حتی در سخنرانی های مذهبی تکرار میشوند. اما در ارتباط با تأثیر شدت ایمان مذهبی

بر میزان اثرات منفی غذاهای حرام کمتر روایت و حدیثی نقل و بحثی ارائه شده است. با توجه به مطالب فوق نتیجه این بررسی نشان داد که اکثر دانشجویان این مطالعه به تأثیر مال و غذای حلال و حرام بر رفتار انسان و تعهد او به هنجارهای اجتماعی و شرعی و حتی رعایت آن توسط والدین و تأثیرش بر رفتار فرزندان و استجابات دعا و انجام واجبات و ترک محرّمات اعتقاد دارند. بنابراین مسئولین فرهنگی، معلمین، مبلغین دینی، والدین و اساتید باید نسبت به آموزش احکام حلال و حرام اهتمام ویژه داشته باشند.

اسلام مکتب انسان ساز است. دیران مبین اسلام به تمام جوانب زندگی فراوان اهمیت انسان می دهد. هم به مسایل مادی و هم به مسایل معنوی و روحانی و برای تمام مراحل زندگی انسان برنامه دارد. یکی از موارد توجه این دین آسمانی توجه به چگونگی تغذیه و چگونگی کسب رزق و روزی حلال است. سفارشات بیشماری در اینباره به ما رسیده که یا مستقیماً از طریق قرآن و وحی و یا از قول و فعل امامان معصوم(ع) و پیامبر اکرم(ص) باشد. لزوم کسب مال حلال و دوری از مال حرام در زندگی انسان آثار فراوانی بر جای می گذارد. آثاری که هم در زندگی دنیایی و مادی فرد و هم بر زندگانی اخروی وی اثر گذارد. همچون محرومیت از عبادت و دوستی پیامبر و ائمه. همچنین لقمه ی حرام تأثیرات فراوانی بر ذریه و نسل می گذارد. تربیت دینی فرزندان تحت تاثیر مستقیم لقمه ی حرام قرار می گیرد. لقمه ی حرام بر گوشت و پوست و خون انسان و در کل بر نسل تأثیر می گذارد و انسان را شقی و قسی القلب بارمی آورد. لذت عبادت را از انسان می گیرد، گوش را از شنیدن سخنان حق، کر می کند لقمه حرام اخلاق پسندیده را تبدیل به رذالت می کند. امید که این جرثومه پلیدی از جلوی دیدگان انسان رخت بربندد. چه نیکو می شد اگر که زمینه های حرام و حرام خواری در جامعه اسلامی برچیده می شد. لذا یکی از موارد مهمی که دست اندر کاران تربیتی باید به آن توجه کنند تعمیق باورهای دینی بر کودکان و نوجوانان می باشد.

منابع

قرآن کریم

- ۱- قاسمی، محمدعلی، روزی حلال، انتشارات کوثر، چاپ دوم، ۱۳۸۸.
- ۲- قاسمی، محمد علی، روزی حلال، به نقل از کنز العمال حدیث التوحید، ۴۹۰ ه.ق. ص ۳۵.
- ۳- هاشمی علی آبادی سیداحمد. تحلیل ابعاد تأثیرگذاری لقمه حرام در شخصیت انسان با تأکید بر آیات و روایات. پژوهش نامه اخلاق. ۱۳۹۷؛ ۱۱ (۴۰): ۱۰۷-۱۲۶
- ۴- غفار زاده، مریم، تأثیر مال حرام (لقمه حرام) بر زندگی انسان از منظر آیات و روایات، کنفرانس ملی هزاره سوم و علوم انسانی، شیراز، مرکز توسعه آموزش های نوین ایران (متانا)، ۱۳۹۴.
- ۵- حقی بروسوی، اسماعیل، تفسیر روح البیان، ج ۱، ص ۲۷۳، دارالفکر، بیروت.
- ۶- شیخ صدوق، محمد بن علی، الخصال، ج ۱، ص ۴۸۶.
- ۷- متقی هندی، حسام الدین، کنز العمال، ج ۴، ص ۷، ش ۹۲۱۵، تحقیق صفوة السقا، الرسالة، بیروت، ۱۴۰۵ ق.
- ۸- وسائل الشیعة: ۱۲/ ۱۷۹، باب ۱۱۴، حدیث ۱۶۰۱۶؛ المحاسن: ۱/ ۶، باب ۱، حدیث ۱۵؛ بحار الأنوار: ۷۲/ ۱۱۵، باب ۵۰، حدیث ۹.
- ۹- محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، نشر سازمان تبلیغات، ۱۴۱۶، ج ۲، ص ۵۰۹، حدیث شماره ۴۲۹۳.
- ۱۰- گوهری، سید اسماعیل، مفاصد مال و لقمه حرام، انتشارات احمدی، ۱۳۷۷، ص ۳۶.
- ۱۱- خزئیة الجواهر، ص ۴۳۰، موعظه در تأثیر اغذیه از حدیث حلیت و حرمت در انسان.
- ۱۲- مرادی، مهسا؛ ملیحه خارایی و وحیده لطفی، ۱۳۹۶، تغذیه حلال و حرام و تأثیرات آن بر انسان از دیدگاه قرآن و روایات، دومین کنفرانس بین المللی مطالعات اجتماعی فرهنگی و پژوهش دینی، رشت، دانشگاه امام صادق (ع) پردیس خواهران.
- ۱۳- فجرى، محمد مهدى. لقمه حلال و آثار آن، مبلغان، شهر یور و مهر ۱۳۸۹ شماره ۱۳۲.